

*Az ősegyház problémamegoldó közössége
(ApCsel 6,1-7 alapján)*

Nagy kiváltságnak tartom, hogy Boross Géza Professzor urat köszönhetem 75. születésnapja alkalmából. Teológus diákéveim alatt évfolyamfelelős professzorom volt (a 80-as évek első felében), és felejthetetlenek maradnak számomra a magával ragadó, lelkesítő előadásai, a lakásán tartott ima-alkalmak, valamint a – sokszor problémák megoldásában is segítő – lelkipozózi beszélgetések. Nagy szeretettel köszöntöm Boross Géza professzort ezzel a tanulmánnyal!¹

Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv első hosszabb szakasza az ősegyház első korszakáról szól: a jeruzsálemi ösgyülekezet életéről. Nem fest ideális képet, hanem azt is megemlíti, hogy voltak feszültségek is az ösgyülekezetben, és Isten Lelkének segítségével meg tudták oldani a problémáikat. C. K. Barrett rámutat arra, hogy a problémamegoldásnak nagy áldás a következménye: „a probléma megoldása az egyház növekedéséhez (terjedéséhez, „expanziójához”) vezet” (1994, 303). Az ősegyház élete mai ekklesiológiánk számára is útmutató, ezért figyeljünk most például éppen a problémamegoldó készségükre. A szakasz főbb üzeneteinek egybegyűjtése előtt idézzük magát a bibliai szöveget (ApCsel 6,1-7; Újford.):

(1) Azokban a napokban pedig, mivel nőtt a tanítványok száma, zúgolódás támadt a görögül beszélő zsidók között a héberek ellen, hogy mellőzik a közülük való özvegyasszonyokat a mindennapi szolgálatban. (2) Ekkor összehívta a tizenkettő a tanítványok egész gyülekezetét, és ezt mondták nekik: „Nem helyes az, hogy az Isten igéjét elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál. (3) Hanem válasszatok ki magatok közül, atyámfiai, hét férfit, akikről jó bizonyosságot tesznek, akik telve vannak Lélekkel és bölcsességgel, és őket állítsuk be ebbe a munkába; (4) mi pedig megmaradunk az imádkozás és az ige szolgálata mellett.” (6) Tetszett ez a beszéd az egész gyülekezetnek, és kiválasztották Istvánt, aki hittel és Szentlélekkel teljes férfi volt, valamint Fülöpöt, Prokhoroszt, Nikánórt, Timónt, Parmenászt és Nikoláoszt, az antiókhiai prozelitát; (6) az apostolok elé állították őket, és miután imádkoztak, rájuk tették kezüket. (7) Az Isten igéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben, sőt igen sok pap is engedelmeskedett a hitnek.

Ezen bibliai szakaszt egy részletes tanulmányban elemezte Martin Hengel 1975-ben. Egyik fő tézise az volt, hogy az 1. vers görög szövegében említett „hellenisták” olyan zsidó származású keresztyének voltak, akik görögül beszéltek. Az idézett Újfordítású Biblia már az erre utaló körülírással fordítja az eredeti szövegben szereplő egyetlen görög szót. A kommentár-irodalomban is széles körben elfogadottságot nyert ezen magyarázat. Például a közelmúlt ApCsel-

¹ A jelen tanulmány főbb gondolatai elhangoztak egy konferencián Kolozsvárott, mely előadás angol nyelven megjelent: “Dealing with tensions in the Early Church: the example of Acts 6:1-7”, *Sacra Scripta: Review of the Center for Biblical Studies* Nr. 2 (December 2004, Cluj-Napoca), 91-96. old.

kommentárjaiban ugyanezt a nézetet találjuk a következőknél: Ben Witherington (1998, 242), Dormeyer és Galindo (2003, 101). Hengel és Witherington jól összefoglalja a „hellenisták” kifejezés jelentésére vonatkozó más nézeteket is, és meggyőző érveket hoz fel azok ellen.

Fontos látnunk, hogy a korábbi írásmagyarázati nézetektől eltérően a mai kutatók többsége nem úgy értelmezi az ApCsel 6 ezen szakaszát, hogy az két – egymással szemben álló – őskeresztyén csoport létezését bizonyítaná. A 19. században F. C. Baur felállította azt a tézist, mely szerint mély teológiai ellentét húzódott az őskeresztyénségben a zsidókeresztyének és a pogánykeresztyének között. Hengel ezen tézis egyik alap-textusáról tudta kimutatni, hogy az nem is pogánykeresztyénekről szól, amikor a „hellenistákat” említi. Gerd Theissen viszont még tovább lépett, és az ApCsel 6,1-ben szereplő „héber” és „görögül beszélő zsidók” közötti feszültségről is azt mondta, hogy az nem „teológiai” ellentét. Theissen (1996, 328) éppen egy Martin Hengel köszöntésére kiadott *Festschrift*-ben érvelt amellett, hogy az ApCsel 6-ban említett hét férfi a jeruzsálemi gyülekezet helyi vezetőjévé lett megválasztva, míg a „Tizenkettő” első sorban az egész népre kiterjedő missziót végezte. Jézus tizenkét (héberül beszélő) tanítványa sokat utazott, betöltve a missziói parancsot, és éppen ezért nem hosszú időt töltött Jeruzsálemben. Pál is csak néhányukkal találkozott, mikor később felment Jeruzsálembe (amint ezt Gal 1-2. fejezete elbeszéli). Egy közelmúltbeli kommentárban Wilfried Eckey (2000, 148) is egyetért Theissen ezen nézetével, valamint Ben Witherington is így érvel Baurral szemben: „nincs semmi az ApCsel 6-ban, ami a két keresztyén csoport közötti 'tanbeli szakadékra' utalna” (1998, 242). Howard Marshall szerint is a két csoport (a „héber” és a „hellenisták”) szoros kapcsolatban álltak egymással (1980, 125).

A következőkben összefoglaljuk, hogy ezen újszövetségi szakasz alapján milyen tanulságokat vonhatunk le az őskeresztyének példájából ekkleziológiánk számára. Előre bocsátjuk, hogy egyes kutatók szerint az ApCsel-t író Lukács megváltoztatta a forrásait, mások azt hangsúlyozzák, hogy saját anyagát is hozzátette a hagyományhoz (ld. pl. Roloff 1988, 107-108; Pesch 1986, 226). A jelen tanulmányban csak röviden jelezzük, hogy nem követjük azokat a nézeteket, melyek az ApCsel történeti megbízhatóságát kétségbe vonják (e témáról másutt írtunk, ld. Balla 2002). Örömmel látjuk, hogy a kritikai kételkedés egy hosszabb időszaka után napjainkban ismét nő azoknak a kutatóknak a száma, akik szerint az Apostolok cselekedeteiről írott könyv megbízható forrás az ősegyházról való tudásunk számára (ld. pl. azt a könyvsorozatot, Bruce Winter szerkesztésében, mely szerint az ApCsel megfelel a Krisztus utáni első századról való történeti ismereteinknek: *The Book of Acts in Its First Century Setting*). A jelen tanulmány szerzője is azzal a munkahipotézissel közeledik az ApCsel-hez, hogy abban Lukács hűen megőrzött olyan hagyományokat, melyek alapján bepillantunk az őskeresztyének problémamegoldó közösségének életébe.

1. Először is: fontos meglátnunk azt, hogy Lukács nem idealizálja az első keresztyének közösségének tulajdonságait, hanem őszintén megírja, hogy voltak feszültségek az őskeresztyén egyházban. Már az 5. fejezetben is említett egy ilyen

esetet (Anániás és Zafira történetét), és a 6,1-ben hírt ad egy bizonyos „zúgolódásról”. A gyülekezet növekedése vezetett ehhez a feszültséghez. Nyilván olyan sok új tag csatlakozott hozzájuk, hogy a diaszpórából érkező, görögül beszélő (zsidókeresztyén) tanítványok özvegyei közül némelyekről megfeledeztek a naponkénti ételmiszer kiosztásakor. Ezt érthetjük úgy is, hogy nem adtak nekik szolgálati lehetőséget abban a munkaágban, mely az őskeresztyének diakóniai lelkületéből következett, azaz a másokról való gondoskodásban. Lehet azonban, hogy a mellőzés azt jelentette, hogy ezek az özvegyek nem kaptak ételmet a közösségtől, holott ők is elvárták volna. Gerd Theissen ezen utóbbi lehetőséget tartja valószínűnek, bár megjegyzi, hogy a diaszpórából idős korukban hazatelepülő zsidó emberek általában jómódúak voltak, tehát talán ezen özvegyek annak ellenére kértek a közös gondoskodásból, hogy nem igazán szorultak rá erre a segítségre (1996, 329-330). Számunkra itt most az a jelenség a fontos, hogy a gyülekezet növekedésének örvendetes ténye sajnos ahhoz is vezethet, hogy némelyek kikerülnek a figyelem előteréből, háttérbe szorulnak, mellőzöttek érzik magukat. Ezzel a valós problémával foglalkozni kell, és meglétét nem szabad letagadni. Vegyük észre azonban azt is, hogy a hellenisták „zúgolódása” nem a „héber” háta mögött történt, nem titokban való rosszhír-terjesztést jelentett, hanem ez egy nyilvános, a közösség elé vitt, őszintén feltárt feszültség volt.

2. Másodsor: amikor egy probléma a felszínre került, az ősgyülekezet foglalkozott vele, és igyekezett megoldani. Mivel gondot akartak viselni egymásról, ezért helyre kellett hozni azt, amikor ezt elmulasztották. A 2. vers szerint a Tizenkettő egybehívta a tanítványok egész gyülekezetét. Az özvegyek nem számítottak kevésbé fontos gyülekezeti tagoknak, mint bárki más, hiszen a gyülekezetben minden tagra egyformán szükség van (vö. 1Kor 12,12-27). Viszont az, hogy minden tag értékes, nem jelenti azt, hogy mindenkinek ugyanaz lenne a szolgálata. A Tizenkettő így fogalmazott: „Nem helyes az, hogy az Isten igéjét elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál.” Barrett (1994, 304) szerint ez a bibliai szakasz nem az ún. diakónusi tisztség születéséről tanúskodik, mert a görög főnév, *diakonosz*, nem fordul elő e szakaszban, hanem csak az igei alakja („szolgáljunk”). Mégis azt mondhatjuk, hogy megkezdődik a különböző szolgálati ágak elkülönülése, hiszen az apostolok fő szolgálata az Ige hirdetése volt. Valószínűleg eddig az asztalok körül is szolgáltak (ld. pl. ApCsel 4,35; valamint Marshall 1980, 125), ami szintén jelzi, hogy ezen szolgálat semmivel sem kisebb értékű. Mégis az igehirdetésre kellett több időt szánniuk, mert ez volt az ő elhívásuk különleges területe. A szolgálatok differenciálódása nem jelentette azt, hogy például a szakaszban kiválasztott hét fő ne lett volna igehirdető is, hiszen éppen az ApCsel számol be később arról, hogy István és Fülöp is hirdetett Igét. Barrett két kifejezést is használ rájuk: „evangélisták” és „szegénygondozók” (1994, 306). A hét nevet tartalmazó listán ők az első két személy (6. v.), ami szintén utalhat arra, hogy vezető szerepüket az igehirdetésben végzett szolgálatuk is megerősítette.

Érdekességként megemlítjük, hogy általában a kutatók szerint Fülöp evangélista nem azonos a Tizenkettő közé tartozó Fülöp apostollal (így látja pl. Marshall 1980,

127). Viszont Gerd Theissen felveti, hogy talán Fülöp a kapcsolópont a tizenkettes tanítványi kör és az ApCsel 6-ban megválasztott hetes vezetői kör között, tehát az ApCsel 6,6-ban említett Fülöp lehet Jézus egyik apostola (1996, 331-332). Ha nem fogadnánk is el azt, hogy ennyire szoros a kapcsolat a két kör között, azt a vizsgált szakaszunkból is láthatjuk, hogy volt átfedés a két kör szolgálati területe között. A különbség a hangsúlyokban volt: az egyik csoportnak (a Tizenkettőnek) az ige hirdetés volt az elsődleges feladata, míg az ApCsel 6-ban említett hetes csoportnak első rendben arról kellett gondoskodnia, hogy a jeruzsálemi ösgyülekezetben mindenek ékes és szép rendben történjenek, beleértve azt is, hogy gondoskodjanak a szegények mindennapi élelméről. Mindkét vezetői kör más szolgálatot is elláthatott, ha a szükség úgy kívánta meg.

3. Harmadszor: bár vitathatatlan az, hogy a Tizenkettőnek vezető szerep jutott, de másoknak is hagytak döntési szabadságot. Láttuk, hogy a Tizenkettő hívta egybe a gyülekezetet – ez az ő vezető szerepüket mutatja –, viszont a hellenistáknak azt mondták, hogy válasszanak maguk közül hét férfit (3. v.). Miután ez a választás megtörtént, ismét a tizenkettes kör vezető szerepe jut érvényre: a hellenisták eléjük viszik a kiválasztottakat, és az apostolok iktatják be őket szolgálatukba, kézzel és lábakkal (6. v.). A görög szövegben nem egyértelmű, hogy ki az alanya a kézzel és lábakkal: Barrett amellett érvel, hogy ez lehetett az egész gyülekezet (1994, 315), mégis valószínűbb, hogy az apostolok vitték végbe az ordináció beiktató cselekedetét. Így érvel például Marshall (1980, 127), aki azt is hangsúlyozza, hogy a kézzel és lábakkal „tekintély átvitelét is jelentette, és az imádság a Szentlélek hívta segítségül, hogy töltsse be azokat, akikre ők rátették a kezüket (vö. Dt. 34:9)”.

4. Negyedszer: érdemes megfigyelnünk, hogy mely három elem jellemezte a szolgálattevők kiválasztását. A fent idézett szakasz 3. verse szerint olyanoknak kellett lenniük, akikről mások *jó bizonyosságot* tettek. A „külső elhívás” fontos szempontja ez: egy nagyobb közösség is ismerje a leendő szolgálattevők eddigi életét, munkásságát, mely alapján jó reménységgel lehetnek afelől, hogy alkalmas az új tisztségre is. Fontos az is, hogy *Szentlélekkel teljes* férfiak legyenek. Később Istvánnál látjuk, hogy Jézusról tudott bizonyosságot tenni még mártírhalála előtt is – ehhez nyilván a Szentlélek adott neki erőt. A bibliai szöveg ki is emeli, hogy ekkor is a Szentlélekkel telve tekintett az égre, látta Jézust, és szólt az ott lévőkhöz (ApCsel 7,55-56). *Bölcsességre* az élet minden területén szükség van – még a szegényekről való gondoskodás, az anyagiak elosztása terén is! Ez is jelzi, hogy az Anyaszentegyházban minden szolgálat fontos, mert mindhez Szentlélek és bölcsesség kell. Mindehhez tegyük hozzá azt is, hogy a 4. versben az Ige hirdetésének szolgálata is a *diakonia* görög szóval van megemlítve. Ennyire gazdag tartalmú kifejezés a diakónia!

5. Végül: a probléma megoldása nem a probléma síkján, hanem egy magasabb szinten történt. Nyilván észrevettük, hogy az özvegyek csak a történet elején szerepelnek, és első látásra úgy tűnhet, hogy kérésük nem is lett teljesítve. A történet belső logikája azonban mást sugall: az özvegyek kérése annyira fontos volt, hogy miatta egy átfogóbb megoldást alkalmaztak: vezetők szolgálatba

állítását, akiknek az egész közösség irányítása lesz a feladata – benne az özvegyasszonyok kérésének teljesítése is. A gyülekezet szerkezete lesz így világosabb, és egy átfogó megoldás fog gondoskodni a konkrét kérésről – és sok más helyzetről egyaránt. A problémamegoldás szempontjából különösen fontos ez a példa: nem mindent csak a maga szintjén kell „kezelni” – a szolgálatok világos felosztása, az általános rendről való gondoskodás, a megfelelő vezetők választása lesz a sok egyes konkrét probléma megoldásának a garanciája. Ennek későbbi párhuzamát láthatjuk abban, mikor Pál apostol konkrét gyülekezeti problémákat magasabb síkon oldott meg: krisztológiai, teológiai válaszokat adva a „mindennapi” kérdésekre (pl. 1Kor-ban). Más szavakkal: az ősegyház problémamegoldó gyakorlata a konkrét esetben azt tanítja, hogy a gyülekezetben minden kérdés fontos, így pl. az özvegyasszonyokról való gondoskodás is, de a valódi megoldás gyakran az adott problémánál magasabb szinten születhet meg: azáltal, ha a gyülekezetben az átfogó rendről gondoskodnak.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy ApCsel 6,1-7 nem két külön ősegyházi közösségről szól, akik Jeruzsálemben belül is elkülönültek volna egymástól, külön-külön istentiszteleti közösséget alkotva. A szöveg nem említi ellenségeskedést, ellentmondást, teológiai ellentétet. Az lehet, hogy a „hellenisták” és a „héberok” más-más teológiai hangsúlyhoz ragaszkodtak, akár például a jeruzsálemi templom fontossága tekintetében (lásd ehhez az ApCsel 6. fejezete további szakaszát, valamint István védőbeszédét a 7. fejezetben). Theissen ezeket különböző „teológiai áramlatoknak” nevezi, de ő is hangsúlyozza, hogy szakaszunk nem említi semmilyen „szakadást” („*Spaltung*”; 1996, 340). Viszont mégis el kell ismernünk, hogy az örvendetesen növekvő gyülekezetben is támadhatnak feszültségek. A gyülekezet ezeket nevezze meg, foglalja magába velük, és oldja meg őket. A Lélek által vezetett megoldás újabb áldás és további növekedés forrásává válik. Táplálja bennünk is ennek reménységét a jeruzsálemi ősgyülekezet példája, a szakasz lezáró verse szerint (7. v.): „Az Isten igéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben, sőt igen sok pap is engedelmeskedett a hitnek.”

Bibliográfia

- Balla, Péter: “Bevezetéstani jegyzetek az Apostolok cselekedeteihez”, *Lelkipásztor* 77 (2002)/2, 45-50.
- Barrett, C. K.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Acts of the Apostles*. ICC, 2 vols, vol. 1: 1994, vol. 2: 1998, Edinburgh: T&T Clark
- Dormeyer, Detlev - Galindo, Florencio: *Die Apostelgeschichte: Ein Kommentar für die Praxis*. 2003, Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk
- Hengel, Martin: “Zwischen Jesus und Paulus: Die ‘Hellenisten’, die ‘Sieben’ und Stephanus (Apg 6,1-15; 7,54-8,3)”, *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 72 (1975), 151-206
- Marshall, I. Howard: *The Acts of the Apostles: An Introduction and Commentary*. TNTC, 1980, Grand Rapids, Mich.: Wm. B. Eerdmans Publishing Company

- Pesch, Rudolf: *Die Apostelgeschichte (Apg 1-12)*. EKK V/1, 1986, Zürich: Benziger Verlag, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag
- Roloff, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*. NTD 5, 1988, Berlin: EVA (orig.: 1981)
- Theissen, Gerd: "Hellenisten und Hebräer (Apg 6,1-6). Gab es eine Spaltung der Urgemeinde?", in: H. Lichtenberger (ed.): *Geschichte-Tradition-Reflexion: Festschrift für Martin Hengel zum 70. Geburtstag. Band III: Frühes Christentum*. 1996, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), pp. 323-343
- Winter, Bruce W. (series editor): *The Book of Acts in Its First Century Setting*. (6 vols; 5 kötet megjelent, a 6. kötet előkészületben) 1993-1997, Grand Rapids, Mich.: Wm. B. Eerdmans Publishing Company
- Witherington III, Ben: *The Acts of the Apostles: A Socio-Rhetorical Commentary*. 1998, Grand Rapids, Mich.: Wm. B. Eerdmans Publishing Company